

SZÁNTAI LAJOS

„Sokat gondolkoztam a régi atyákról...”

Koppány vezér és Szent István ábrázolása a Képes Krónikában

„Sokat gondolkoztam a régi Atyákról...”

*„Fújnak a fellegek
Somogy megye felől,
Sokat gondolkoztam
A soraim felől.*

*Sokat gondolkoztam
Még annak előtte,
Felségednél sorsom
El vagyon rendelve.*

*Sokat gondolkoztam
A régi Atyákról,
Evilágon való
Sok bujdosásinkról.”*

(Népdal)

A számtalanszor felemlgetett Szent István-i fordulat Koppány vezér legyőzésével és felnégyelésével vette kezdetét. István király saját művét először nyilván öntudatlanul, a későbbiekben talán már tudatosan: Koppány vezér négy felé vágott és kapukra tűzött testére építette fel. István király hatalmas művét az évszázadok viharai talán már régesrég elsodorták volna, ha az „Országépítő” nem Koppány vezér láthatatlan hamvát keveri, „építési áldozat” gyanánt az új állam épületének alapjába. Az Árpád-házi királyok, a magyar nemesség és az ország népe azért fogadták el Szent István örökségét, valamint az általa adományozott szabadságjogokat (törvényeket), mert e „vívmányok” mögött mindig ott látták Koppány vezér örök időkre érvényes áldozati tettét. Szükséges tehát a leghatározottabban kijelentenünk: az Árpádok korában szinte sohasem István király művét önmagában, hanem a minden időtálló al-

kotáshoz nélkülözhetetlen szellemi áldozatot fogadták el. Nem Szent István szándéka, hanem Koppány áldozata alapozta meg a középkori Magyarország ragyogását.

Koppány vezér a Képes Krónikában

Koppány vezér legyőzésének és kivégzésének történetét a Képes Krónika egyik miniatúrája beszéli el számunkra. Ebben az esetben amennyire szűkszavú a Krónika szöveges mondanivalója, annyira válik „beszédesse” a képi ábrázolás. Koppány vezért a képírás olvasata szerint a német földről beköltöző Vencellin lovas még csak véletlenül sem nyílt, becsületes küzdelemben győzte le. A miniatúrán ugyanis nem csatajelenetet, nem lovagok és vitézek párharcát látjuk. Nagy valószínűséggel lehet állítani, hogy Koppány vezért még élve fogták el –, de nem a

csataterén! A Krónika festménye alapján arra következtethetünk, hogy a német (*alaman*) és a „német módra felövezett” István tárgyalásra hívták a gyanútlan somogyi herceget. Majd pillanatnyi védtelenségét kihasználva, a lovagiasság szabályait figyelmen kívül hagyva, elfogták Koppány vezért. A miniatúra bal oldalán láthatjuk a fehér lovon megérkező István fejedelmet, aki jobb kezével a megkötözött, térdre esett és lefejezett Koppányra mutat. István jobb kezének mutatóujja véres színű, s az ifjú fejedelem öltözetén is további vérfoltok láthatók: István tehát képi olva-

sat alapján Koppány vezér vérevel szennyezte be magát. Az ifjú trónjelölt mögött feltűnik egy német lovag is, aki saját lovának gyeplőjén keresztül mintha hátulról „igazgatná”, irányítaná Istvánt. A magyar királyság várományosa tehát észre sem veszi, hogy őt most a háttérből befolyásolják, idegen érdekek szolgálatába állítják. Tisztán látását ugyanis megakadályozza a fején látható szürke színű „vaskalap”...

István arca és Koppány arca

István arcát oldalnézetből látjuk, nem fordul szembe velünk, tekintete a példátlanul kegyetlen ítéletet végrehajtó katonák felé irányul. Nehéz, szürke harci sisakja alól hátára hullámszik hosszú haja. Arcán megkönnyebbült, kissé önelégült fiatalos mosoly szalad át. Szemmel láthatóan még nem képes felmérni cselekedetének következményeit. Az általános képolvasati gyakorlatban az oldalt forduló fej, az oldalról látszó arcél azt jelenti, hogy István még csak útban van önmaga kiteljesedése felé. Szent István itt még csak véletlenül sem a „bölc király”, aki a rábízott népet és országot okosan képes vezetni. Éppen ellenkezőleg, a legjobb esetben is csak azt mondhatjuk, útban van lényének „jobbik fele” felé. Aki most még láthatatlan, elérhetetlen, mert saját arcának, szellemiségének rosszabbik fele elzárja, kitakarja hozzá vezető utat. Ennek az útnak, önmaga jobbik felének megtalálásához Koppány vezér személyes áldozata segíti hozzá. Az ifjú István félarca majd egyszer a sokat tapasztalt Koppány egész arcában fog kiteljesedni...

István fejedelem éretlen, tökéletlen, ifjúkorabeli arculatával szemben Koppány vezér arca még földre hullott, élettelen voltában is érett, tapasztalt, bölcs és uralkodására termett királyi arc benyomását kelti fel a szemlélődőben. István tehát uralkodói életútjának elején áll, s arcának vonásairól ítélve, öntelt mosolyát érzékelve, nem rendelkezik még a megfelelő és szükséges élettapasztalattal. Ő az ifjúságában nem olyan, mint az 1116-ban trónralépő II. István, akiről azt írja a krónika, hogy *„bár serdületlen volt még, de értelmét már a kezében tartotta”*. Szent István tehát ebben a történelmi pillanatban még egész egyszerűen nem alkalmas egy olyan nagy és hatalmas ország kormányzására, mint amilyen a korabeli Magyarország volt. István és Koppány arcát, vagyis szellemisé-

gét „vizsgálva”, összehasonlítva, kettőjük közül mindenféleképpen Koppány vezér tűnik jártasabbnak és alkalmasabbnak a hatalom gyakorlásában. Koppány vezér arcát szemlélve megállapíthatjuk, hogy ő még végtelenül megalázott és alávetett helyzetében is megőrizte szellemiségének méltóságát. Még halálában is képes volt arra, hogy önmagával teljes azonosítottságot megőrizze: ő az, aki időtálló, maradandó értéket képvisel. Erre utal egyébként a fején látható fejedelmi süveg is. Még a lefejezés pillanatában sem hullik le Koppány vezér fejéről. A fején látható süveg itt az életben megszerzett szellemi tudás kifejezője. Koppány tehát egy olyan bölcsesség letéteményese, amely ha már az ember elsajátította, megszerzte, akkor nem hagyja el az élet válságos pillanataiban, a halálban és „túlvilági vándorlás” során sem. Ez a szó legteljesebb értelmében: örök tudás és örök bölcsesség. A fejedelmi süveg alsó szintje hóféhér, a teteje pedig aranysárga színű. A hóféhér tisztaságában fénylő és aranyszínben ragyogó „szférák” Koppány szellemi erejének és hatalmának „szintjeit” jelentik. Az égbolton látható égitestek „nyelvezetére” lefordítva: a fehérén tűndöklő a Telihold, az aranylóan ragyogó pedig a fényes Nap sávjának, útjának felel meg. De a fehér sáv, a fehér út magában hordozza még a csillagos égbolt életadó útjának, a Tejútnak a jelenlétét is. A sárga szín a Tejút „sárgálló” szakaszára utal, amelyről többek között a Szalmahullajtó út elnevezést kapta. Aki tehát ilyen uralkodói süveget visel, az pontosan tudja, hogy a Földről a Holdba, a Hold fénnel való teltségének idején a fény forrásának legközelebbi középpontjába, a Naphoz, onnan pedig az Isten útján, a Jézus útján (Tejút) keresztül A Fény Atyjának Birodalmába és Otthonába lehet eljutni. Aki Koppány fejedelm süvegét viseli, az ismeri azt a titokzatos és ősi utat, amelyen keresztül mindig haza lehet találni, s ha még százfelé is hasogatják, darabolják, akkor sem hal meg...

A vitézi próba

Koppány vezérről az írott források látszólag nagyon keveset mondanak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy bármit is elhallgatnának. Bonfini mondja a székely rovásírásról, hogy „kevés jellel sok értelmet” tudnak közölni, s lényegében ugyanez gondolat jelenik meg krónikáink

„szűkszavúságában” is. A Képes Krónika csak annyit árul el, hogy a somogyi dukátus ura „vitéz és hatalmas”, s hogy *Szár Zerind* volt az apja. A Szár Zerind mint minden archaikus név: beszélő név, tehát érdemes közelebbről is megvizsgálni, s a „kevés jeltől” a tartalmas és szinte kimeríthetetlen mondanivalót kibontani. A Szár többek között a növényi élet útját, az élet folytonosságát, a növekedés tengelyét, az ég, a magasság felé fordulás irányát hordozza magában. A név második tagja, a Zerind pedig ennek a „felemelkedő” útvonalnak a sajátosságát határozza meg: a Zerind – Zerénd – Zaránd alakzatokban a zarándoklatra, a vallásos mozgásra, a Kozmosz földön történő bejárására, és a szent helyek lélekben történő összekapcsolására hívják fel a figyelmet.

A Szár Zerind névnek továbbá létezik egy olyan „megmagyarázó” vonulata is, amely a „szár szerinti” következással áll összefüggésben. Koppány vezér „szár szerin”, tehát lényegében egyenes úton foglalhatná el Magyarország trónját. A középkori krónikás források tehát semmit nem hallgatnak el: Koppány egyenes úton, jogosan törekszik az uralkodói feladatok betöltésére. Koppány vezér alkalmasságának belső tulajdonságairól pedig azt olvashatjuk, hogy „vitéz volt és hatalmas”. Ez pedig egyáltalán nem üres meghatározás vagy szokásos kijelentés: a vitézség megvalósítása ugyanis a vitézi próbához volt kötve. S az, aki a vitézi próbát nem állta ki, a hősiés áldozati utat nem tudta bejárni, az még ha királyi család gyermeke is volt, a vitézi méltóságot nem birtokolhatta. Egy népmese a következőképpen beszél el a királyi beavatás „vitézi útját”: „Amikor a királyfi már felnövekedett, az apja elküldte vitézséget szerezni”. De magára a vitézi útra egy vénséges vén öregasszony vezet rá, s így tanítja a királyfit: „szerezd meg azt a lovat, amelyen apád hajdan vitézkedett.” Ezt követően pedig „azokat a ruhákat, melyeket apád hajdan viselt”. S végül „keresd fel a fegyvereket, melyekkel apád hajdan annyi csatában győzött”. A vitézség erénye és hatalma tehát egy hagyományláncon keresztül adódik át, az „ősök tanítják rá a fiatalokat”, s Koppány vezér bizonyly a szent ősök vitézségének követését teljes mértékben megvalósította: „vitéz volt és hatalmas”. S vele szemben állt István –, egy olyan ifjú, akit „német módra öveztek fel”..., s akit Koppány talán le sem akart győzni, hiszen vitézek csak vitézek ellen hadakoznak...